

OSMANLI DEVLETİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKALARI'NDA TAKSİM SONRASI POLONYA (LEHİSTAN) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hacer TOPAKTAŞ*

Özet

XIX. yüzyıl siyasî tarihi pek çok devlet için önemli dönüm noktalarını içerir. Bu yüzyılda ülkeleri taksim altındaki Lehler için de durum böyledir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin de gücünü daha çok yitirdiği bir yüzyıldır. XIX. yüzyılda Babiâli'nin politikaları açısından Polonya meselesi ve onun bağımsızlığını tekrar kazanması Doğu Avrupa'nın güç dengeleri bakımından gereklidir. Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın bağımsızlığını kazanması için verdiği destekler ve Lehlerden bu yönde gelen talepler arasında bazı rivayetlerin ve hikâyelerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kont Aksak, kapatılmayan Leh elçiliği ve yoldaki Leh elçisi hikâyeleri, Wernyhora kehâneti bunlardandır. Bu makale çerçevesinde bu rivayet/efsane ve hikâyelere yer verilerek, Türkiye ve Polonya arşivlerinden belgelerle, bunların ortaya çıkışında Osmanlı Devleti'nin real politiklerinin etkisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Polonya (Lehistan), Osmanlı Devleti, Polonya'nın bağımsızlığı, Polonya'nın taksimi, Kont Aksak.

Abstract

Political history of the XIXth century contains some important turning points for many states. Situation was the same for the Poles whose state was under the partition in this century. At the same time this century was a time period that the Ottoman Empire lost much more its power. In the XIXth century for the policies of the Ottoman Porte, "Polish Question" and regaining of independency by the Poles was a necessity in point of the "balance of power" in the Eastern Europe. Ottoman supports given for regaining of the independence of Poland and some requests of the Polish patriots for this aim were effective to arise some narratives and stories. Stories of Count Aksak, unclosed Polish embassy and "Polis envoy on the road" and prophecy of Wernyhora are some of them. In this article it is given places to this kind of narratives/legends and stories and also focused on the impact of the real politics of the Ottoman Empire in the emergence of these narratives and stories with the supports of the documents from the Turkish and Polish archives.

Keywords: Poland, Ottoman Empire, Polish independency, Partitions of Poland, Count Aksak

---

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, hacer.topaktas@istanbul.edu.tr

Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra XVIII. yüzyılda Avrupa'da güçler dengesi oldukça değişmiş ve yeni güç dengeleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin II. Viyana Kuşatması (1683) ve sonrasında devam eden mücadelelerde aldığı yenilgiler, Karlofça Antlaşması'na yansımış ve XVIII. yüzyılda Babiâli'nin Doğu Avrupa politikalarını da etkilemişti. Nitekim bu süreçte Rusya'nın büyüyen güç olarak Avrupa siyasetine duhulü, İsveç'in Poltova Muharebesi (1709) sonrası tedrici olarak yaşadığı güç kaybı, yine Polonya'nın söz konusu yüzyılda geçirdiği taht çekişmeleri yüzünden peyderpey Rusya'nın nüfuzu altına daha fazla girmeye başlaması Doğu Avrupa'da farklı bir manzarayı doğurmuştu. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ise Doğu ve Orta Avrupa büyük kozların oynandığı bir sahne idi. Gittikçe büyüyen Rus yayılmacılığı, kuzeyden güneye İsveç, Polonya ve Osmanlı Devleti'ni çevreleyen bir yayı takip ediyordu. Nitekim Rusya, bu yayın en ucunda bulunan İsveç'le yüzyıl başında kozlarını paylaşmış, ardından taht çekişmeleri bahanesiyle Polonya içerisinde güç kazanmış, savaşlarla bulduğu fırsatları değerlendirerek de Osmanlı Devleti'yle hesaplaşmıştı. Halihazırda Avusturya ile çıkarları ortak paydada buluşan Rusya, Avusturya ile Osmanlı Devleti'ni birkaç kez savaşlarda birlikte karşılaşmıştı. 1736-1739 Savaşı ile 1787-1792 Savaşları'nda olduğu gibi.

Esasında İsveç, Polonya ve Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıldaki ortak paydası "Rusya" idi. Bu yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla 1763-1764'teki Polonya krallık seçimlerinde Rus Çariçesi II. Katerina eski sevgilisi Stanisław August Poniatowski'ye verdiği destekle tacını giydirmiş ve Polonya ile ilgili tasavvurlarını daha kolay icra edecek bir pozisyon sağlamıştı. Nitekim ilerleyen süreçte Poniatowski, Polonya içerisinde yapmayı tasavvur ettiği bir takım reformlara Rusya engelini takıldığını görecek. 1768'de Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilanı ve 1774'te kadar bu savaşın sürmesi, komşuları Rusya, Prusya ve Avusturya'nın Polonya'yla ilgili tasavvurlarını harekete geçirmek için iyi bir fırsattı. Nitekim fırsat değerlendirildi ve 1772'de Polonya'nın birinci taksimi yaşandı.¹ Osmanlı Devleti ise Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ı kaybetti. 1783'te ise Kırım Rusya tarafından ilk kez ilhak olundu. (Fisher 1970) Kırım'ı geri almak için girişilen 1787-1792 Savaşı ise Kırım'ı Osmanlı'ya geri getirmediği gibi Osmanlı tarafı için daha fazla toprak ve prestij kaybı demektir. Aynı zamanda Polonya'ya ikinci bir müdahale için Rusya ve Prusya'ya fırsat doğmuştu. 1793'te Rusya ve Prusya Polonya topraklarını ikinci kez taksim etti (Lord 1915, Kalinka 1991, Se-rejski 2009) Fakat Polonya'da sular durulmadı, vatanperver bir kısım Leh bu işgallere başkaldırır da olumlu bir netice elde edemediler ve bu başkaldırı Polonya'nın üçüncü taksimi için yeni bir fırsat oldu. Rusya, Avusturya ve Prusya 1795'te üçüncü kez Polonya'yı paylaştı ve Polonya bağımsızlığını kaybetti.

---

¹ Polonya'nın birinci taksimi ve sonrasındaki siyasî gelişmelei "Doğu sorunu" bağlamında değerlendiren bir çalışma olarak bkz. (Sorel 1898).

XIX. yüzyıl, Leh vatanperverlerinin her fırsatta bağımsız devletlerini yeniden kazanmak için harekete geçtikleri bir dönemdi. Nitekim 1806'da başlayan Napoleon Savaşları ve akabinde düzenlenen Viyana Kongresi (1814-1815) bunların ilkinin teşkil etti. Fakat ne Napoleon Savaşları ne de Viyana Kongresi Polonya'nın bağımsızlığını geri getirdi (Zajewski 1994). Yapılan uluslararası faaliyetlerin de tesiriyle 1830'da Polonya'da yeni bir ayaklanma yaşandı. "Kasım Ayaklanması" (Powstanie listopadowe) diye tarihe geçen bu ayaklanma, nihayetinde başarı sağlayamadı (Zajewski 2012, Kieniewicz vd. 1994). Tüm Avrupa'da görülen "1848 İhtilali" elbette Lehler arasında da tesir yarattı. Fakat sonuçları itibariyle bu ihtilal birçok Leh'in farklı ülkelere göçünü getirdi. Osmanlı Devleti de bu ülkelerden biriydi. Babiâli asker kökenli bu mültecilerin birçoğuna Osmanlı ordusunda görev verdi. Hatta Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında oluşturulan "Kazak Alayları" birçok Leh asıllı askerden kuruluydu. Fakat bu savaş da Polonya'nın bağımsızlığı için yeterli değildi.

Bir sonraki teşebbüs, 1863'te başlayan ve "Ocak Ayaklanması" (Powstanie styczniowe) olarak kayda geçen ayaklanmaydı (Kieniewicz 2009). Ancak bu ayaklanmanın da akıbeti diğerleri gibi oldu. Polonya'nın bağımsızlığını kazanması için bir cihan harbi gerekti. Bu ise 1914'te başlayan ve 1918'de biten I. Dünya Savaşı idi. Savaşın bitimini müteakip Polonya bağımsızlığını ilan etti ve böylece II. Polonya Cumhuriyeti kuruldu.

İşte XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başında, tam olarak ne surette ortaya çıktığı bilinmese de Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimini asla tanımadığı iddiası gündemde daha fazla yer işgal etmeye başladı. Hatta Polonya'nın elçiliğinin hep açık kaldığı rivayetinden/efsanesinden, Osmanlı Sultanları'nın huzurlarında yapılan elçi kabullerinde Leh elçisi için de boş bir sandalye bırakıldığı ve hatta Sultan'ın "Leh elçisi nerede?" diye sadrazama sorarak, cevaben "Yolda Padişahım, bir müşkülâtı yüzünden gecikti" dediği XX. yüzyılın rivayetleri/efsaneleri arasında yerini aldı. Bunların bir diğeri ise Kâhin Wernyhora'nın "Türk atları Turla (Dinyester) Nehri'nden su içmeden Polonya bağımsızlığını kazanamayacak" kehanetiydi. Peki bu anlatılanların aslı neydi, gerçeklik payı var mıydı? Bu soruların cevabı esasen XIX. yüzyıl Osmanlı dış siyasetinin gerçeklerinde aranabilir.

Kont Aksak ve Kapanmayan Elçilik Hikâyesi

1795'teki Polonya'nın üçüncü taksiminden sonra da İstanbul'da Polonya elçiliğinin açık bulundurulduğu ve bu elçiliğin/temsilciliğin bazı faaliyetler yürüttüğü hikâyesi birçok yerde zikredile gelmiştir. Anlatılan hikâyeye göre Kont Aksak adlı kişi son Polonya elçisinin (Franciszek Piotr Potocki) elçiliği esnasında tercümanlık yapmış, fakat elçi ile İstanbul'dan ayrılmayarak bundan sonra da elçilik binasına göz kulak olmuştur. Buna göre taksim öncesi son Polonya elçisi Franciszek Piotr Potocki'nin heyetinde yer alan tercümanlar, Babiâli'nin kendisinin hizmetine atadığı Yozef Alexander ile ikinci tercüman unvanını taşıyan Franciszek (François) Chabert'tir (Berridge

2009: 52-62, Reyhman 1959: 70, 221). Ayrıca İstanbul'daki Polonya Şarkiyat Okulu'nda istihdam edilmek üzere Marcin Wilamowski de Potocki'nin beraberinde İstanbul'a gelmiştir. Tercümanlardan Alexander, Babiâli ile iletişimi sağlayan ve Babiâli'ye bağlı dragomanlardandır. Bu sebeple kendisinin Kont Aksak olma ihtimali yoktur. Wilamowski ise Doğu dillerini bildiği için kendisinden İstanbul'daki Şarkiyat Okulu'nda faydalanılmak istenmiştir. Fakat kendisinin bu göreviyle ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır. Chabert'e gelince kendisi Potocki'nin heyetinin oldukça aktif elemanlarından. Hatta 1791'de Potocki, Chabert'i Yaş'ta bulunan Sadrazam Koca Yusuf Paşa ile görüşmeye göndermiştir.² Chabert, Piotr Potocki Kasım 1792'de İstanbul'dan ayrılınca kendisi İstanbul'da kalmıştır. Potocki'nin yerine bıraktığı Kajetan Crzanowski ise 1793 Ocak'ında İstanbul'da ölmüştür. Bu sebeple Chabert, kısa bir süre için 1793'te İstanbul'da Polonya'nın diplomatik temsilciliğini üstlenmiştir. 1793 güzünde Polonya'nın ikinci taksimi yüzünden Şarkiyat Okulu'yla beraber Polonya temsilciliği de kapatılmıştır. Bundan sonra Chabert, 1810-1834 yıllarında İstanbul'da İngiltere elçiliği için çalışmış ve 1855 yılında burada ölmüştür (Reyhman 1959: 68-70). Kont Aksak adlı bazı kaynaklarda "maceraperest" olarak da sıfatlandırılan bu kişi, Potocki'nin tercümanı olmasa da Potocki'nin heyetinden İstanbul'da kalan ve bir şekilde burada bazı faaliyetlerde bulunan kişilerden biri midir? (Reyhman 1959: 230-235) Eldeki kayıtlara göre Potocki'nin elçilik heyetinde bu adla birisi bulunmamaktadır.

Bu bilgiler ışığında bazı kaynaklardaki iddiaların aksine Potocki'nin elçiliği sırasında görev yapan Polonya elçilik tercümanlarından hiçbirisinin Kont Aksak olmadığı kesinleşmektedir.³ Bu noktada Reyhman'ın eserinde belirttiği Kajetan Aksak karşımıza çıkmaktadır. Kajetan Aksak, Polonya'nın ikinci taksimi sonrasında İstanbul'a gelen ve Polonya'nın bağımsızlık hareketleri için İstanbul'da faaliyetlerde bulunan bir isimdir. Kendisi daha önceden Polonya kralı Poniatowski'nin hizmetinde mabeynci olarak görev almıştır.

Diğer yandan Osmanlı Devleti'nde hiçbir şekilde daimî bir Polonya elçiliği kurulmamıştır (Topaktaş 2014b: 105-125). Leh elçiler fevkalade görevlerle İstanbul'a gelmiştir. Polonya'nın daimî elçilik açmaya yönelik bazı denemelerine karşın Babiâli'den buna olumlu bir yanıt verilmemiştir. Bu yüzden Polonya'nın İstanbul'da belirli bir elçilik binası da var olmamıştır. Her elçi geldiğinde yeni bir bina kiralanmak suretiyle elçiler burada görev-

---

² Chabert'in Polonya elçiliğindeki görevi için bkz. Biblioteka Czartoryskich (B. Czart.), rkps. 846: 1005-1008; Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), AR, AORMP: 173: CXXXIV/126-10; 175: CXXXV 1/13-8; 176: CXXXV 1/14-8; 178: CXXXV 1/18-580-582. the National Archives, (NA), FO: 7812A: 204. (Topaktaş 2014a: 138). Chabert Şumnu'da ordugâhtaki faaliyetleri ile ilgili bir günlük tutar. Bkz. B. Czart., rkps. 846: 1035-1046.

³ Zaleski İstanbul gezisine dair hatıratında böyle bir iddiada bulunur ve Senatör Iliński'nin kardeşi olduğunu belirttiği Aksak'ın Potocki'nin heyetinden bir tercüman olduğunu yazar. Bkz. (Zaleski 1887: 497-498).

lerini ifa etmiştir. Bu bakımdan Polonya bağımsızlığını kaybettiği halde İstanbul'da Polonya elçiliğinin açık bulundurulduğu hikâyesi doğruyu yansıtmamaktadır.

Bununla beraber kaynaklar Kont Aksak adlı birisinden bahsetmektedir. Buna göre Kont Aksak kimdir? Edward Raczyński 1814'te geldiği İstanbul'da birkaç kez Kont Aksak ile görüştüğünü (adını Ludwik olarak yazar), Polonya'daki tarihî *Dörtüylük Sejm*'in (1788-1792) vekillerinden olan Aksak'ın Polonya'nın taksiminden sonra Osmanlı'ya sığındığı ve Babiâli tarafından "misafir" olarak kabul gördüğünü yazar (Raczyński 1823: 117-118). Aksak'ın Doğu dillerini ana dili gibi bildiğini de ekler. Her ne kadar kaynaklarda Aksak ile ilgili farklı malumatlar bulunsa da bu bilgiler ışığında Aksak'ın Potocki'nin heyetinde yer alan ve Potocki'den sonra da İstanbul'da kalmayı yeğleyen bir tercüman ya da elçilik görevlisi değil de daha sonra İstanbul'a gelen bir Leh mülteci olduğu varsayımı daha güçlü bir sonuç olarak durmaktadır. Reyhman, Kont Aksak'ın 1797 sonrası bazı elçilik eşyaları ile arşivini Ortaköy'deki evine taşıdığını nakleder. Reyhman'ın belirttiği üzere 1837'de (bazı kaynaklarda 1824) Kont Aksak'ın ölümüyle terekesine ve bu binaya Avusturya elçiliği el koymuştur⁴ (Reyhman 1965: 53-54). Kont Aksak'ın evi bir bakıma İstanbul'a gelen Lehlerin toplanma merkezi olmuş ve "Polonya konağı" adıyla anılmıştır. Aksak'ın yaşadığı yerin bir şekilde İstanbul'daki Polonya'nın bağımsızlık hareketlerinin yürütüldüğü merkez gibi bir fonksiyon görmüş olması gerekir. Bu nedenle de XIX. yüzyılda İstanbul'da bir Polonya elçiliği varmış gibi algılanmıştır. Mamafih son Polonya elçisi Potocki'nin kaldığı konağın Kont Aksak'ın kaldığı ve muhafaza ettiği konak olması imkânsızdır. Zira Potocki için kiralanan konak, 76 guruşluk "icare" karşılığında Potocki'ye tahsis edilmiştir (Topaktaş 2014a: 50). Potocki'nin görevi sona erdikten sonra ise tayinatı da kesildiği için bu bina Polonya elçilik binası olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda Kont Aksak son Leh elçisinin tercümanı değildir, daha sonradan İstanbul'a gelen Leh mültecilerden biridir.

"Yoldaki Elçi" Rivayeti

Osmanlı Sultanları'nın huzurlarında yapılan elçi kabullerinde Leh elçisi için de boş bir sandalye bırakıldığı ve hatta Sultan'ın "Leh elçisi nerede?" diye sadrazama sorarak, cevaben "Yolda Padişahım, bir müşkilatı yüzünden gecikti" dediği rivayet/efsane, daha sonra üzerinde durulacağı üzere esasında XX. yüzyıl başında dillendirilmeye başlandı. Sonraki süreçte Polonya'nın 1936-1945 yılları arasında Ankara Büyükelçiliği'ni yapan Michał Sokolnicki'nin (1880-1967) *Dziennik AnkarSKI* adlı hatıratında yazdığı bir anekdotla bu rivayet yayıldı. Kendisi belirtilen hatıratında 25 Şubat 1942 Çarşamba günü İsveç Sefareti'nde bulunduğu bir kahvaltı esnasında Ali Fuad Cebe-

⁴ Reyhman'ın çalışmasının Lehçesi için bkz. (Reyhman 1953). Kajetan Aksak'ın ölüm yılı bir başka kaynakta 1824 yılı olarak verilir. Bkz. (Łatka 2005: 34).

soy'un bu olayı anlattığını belirtmektedir. Buna göre Cebesoy, II. Abdülhamid'in hizmetinde genç bir subay iken diplomatik heyetler için düzenlenen yıllık kabullerin biri esnasında teşrifatçıbaşının büyükelçileri anons ettiğini ve "Polonya Büyükelçisi bugün burada bulunamadı." dediğini aktarmaktadır (Sokolnicki 1965: 325). Sokolnicki'nin günlüğünden aktarılan bu bilgiler zamanla değişik şekiller aldı ve günümüzde dahi birçok siyasî ve diplomatik görüşme ve törenlerde kullanıldı.

Ali Fuad Cebesoy'un da anlattığı bu hikâyeyi doğrulayacak bir kanıt hali hazırda bulunmamaktadır. Fakat XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yapılan merasimlere bakıldığında Sultan Abdulaziz (1830-1876) ve sonraki süreçte elçilere bazı vesilelerle toplu kabullerin yapıldığı bilinmektedir. Nitekim sultana elçiler tarafından sunulan yılbaşı ve bayram tebrikleri bunlardandır (Karateke 2004: 154-156). Bu gibi bir huzura kabulde Cebesoy'un bahsettiği hadise yaşanmış mıydı? Şuan ki veriler bunu doğrulayacak boyutta değildir. Ancak Sokolnicki'nin eserinde geçen olay zamanla farklı anlamlara dönüşmüş ve artık insanların nazarında kabul görmüştür.

Wernyhora Kehaneti

Ukraynalı kâhin, Kazak asıllı halk ozanı Mosij Wernyhora XVIII. yüzyılda yaşamış ve Polonya'nın akıbetiyle ilgili kehaneti dolayısıyla tarihe geçmiştir. Wernyhora'nın kehanetine göre Polonya bağımsızlığını kaybedecek ve Türk atları Turla (Dinyester) Nehri'nden su içmedikçe tekrar bağımsızlığını kazanamayacaktır (Wójcicka 2003: 429-4447). Bu kehanet kimi yerde Vis-tül (Wisła) Nehri olarak değişecektir. XIX. yüzyıl boyunca Polonya bağımsızlık mücadeleleri devam ederken bu kehanetin gerçekleşmesi için bekleyişler oldukça uzun sürecektir. Aynı zamanda bu kehanet XIX. yüzyılda Polonya bağımsızlık hareketlerine Babiâli'den istenecek destekler için bir dayanak oluşturacaktır. Nitekim XIX. yüzyılda Polonya Millî Komitesi temsilcileri birçok kere yazdıkları mektuplarla ve beyannamelerle Osmanlı Devleti'nden destek talebinde buldukları gibi Wernyhora'nın kehanetini gerçekleşmesi beklenen bir olgu olarak sunmuşlardır. Yine daha sonraki süreçte Osmanlı Devleti'ne gelerek ihtida eden Leh subaylardan Mehmed Sadık Paşa (Michał Czajkowski) 1830 Ayaklanması'ndan sonra gittiği Paris'te Wernyhora'nın bu kehanetinin yayılmasına ve gerçekleşeceği konusunda bir inancın oluşmasında büyük etkide bulundu⁵ (Łątka 2005: 79).

---

⁵ 1793'teki ikinci Polonya taksiminden sonra XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başında birçok Leh Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir. Bunların büyük kısmı Osmanlı devlet kadrolarında istihdam edilmiştir. İçlerinden bazıları İslam'ı seçerek Müslüman dahi olmuşlardır. İkinci üçüncü kuşak Lehler de Osmanlı Devleti'nde ve Cumhuriyet döneminde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Nazım Hikmet'in anne tarafından dedesi Mustafa Celaleddin Paşa (Konstanty Borzęcki), Murad Paşa (Józef Bem), İskender Paşa (Aleksander Antoni Iliński), Kont Leon Ostroróg, Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bieliński), Ludomił Antoni Rayski bu mültecilerin bir kaçıdır. Bu konuda genel bilgiler için bkz. (Łątka 2005), Ahmed Rüstem Bey ile ilgili olarak bkz.(Kantarci 2009)

Türk atlarının Turla Nehri'nden su içmesi için Osmanlı Devleti'nin Polonya millî hareketine destek vermesi gerekiyordu. Bu, XIX. yüzyılda Lehlerin sürdürdüğü mücadeleler için bir argüman konusu oluşturdu. Hatta 1886 yılında Leh Millî Komitesi'nin İstanbul'a gönderdiği bir yazıda, sıradan halkın Türklere karşı samimi duygular beslediği ve Türkleri müttefik gördükleri belirtilmektedir. Wernyhora ve benzeri anlatılar her ne kadar batıl inanç olarak görülse de insanların bunlara inandıklarını, ayrıca ilginç bir şekilde bu kehanetlerin gerçekleştiğinden bahisle, bunların Osmanlı Devleti'ndeki gazetelerde yayınlanmasıyla, Lehlerin Osmanlılara karşı ne kadar ciddi ve samimi bir sevgi beslediklerinin daha iyi anlaşılacağı savunulmuştur:

"...Sıradan halk; ' "Varmi" isminde Polonyalılar tarafından unutulmuş ve yok olmuş bir şehrin toprağı Türk süvarilerinin hayvanlarının ayaklarıyla kazılacağına ve "Mavdami" köyünün yakınında bulunan Şeytan Dağı üzerinde Rus İmparatoru'nun kesileceğine ve Polonya'nın tekrar özgürlüğüne kavuşacağına' inanmaktadır. 1776 yılında yaralı bir Kazak ölürken; "1877 yılında Rusya ile Türkler arasında bir savaş çıkacağı ve Rusların kazanacağını, fakat birkaç sene sonra Türklerin güçlenip Polonyalıların da ayaklanıp bir büyük savaşçının Rusları mağlup edeceğini ve o zaman Polonyalıların daha çetin bir şekilde ayaklanıp Rus askeri üzerine hücum ederek "Kostatinof"ta rastladıkları Rus askerini "Pançarof" deresine döküp bir kez daha yendikten sonra arkalarından takip ederek "Pripayat" ve "Prepayath"a ulaştıklarında bir miktar Rus askeri daha bularak onları da öldüreceklerini, daha sonra Türkiye ve İngiltere ile ittifak ederek üç devlet birlikte "Kiev"e kadar gideceklerini, bir çok Rus askerini "Nyeper" nehrine döktükten sonra daha içerilere yürüyeceklerini, Polonyalıların İngiltere ve Türkiye vasıtasıyla eski hâllerine döneceklerini ve yeniden bir küçük milletin ortaya çıkarak Avrupa'da büyük bir itibar kazanacağını" söylemiştir.

Wernyhora'nın söylediklerinin hepsi gerçekleşti. Şu anda Bulgaristan bir küçük millet olarak meydana çıktı. Aynı şekilde 1877 yılında Türkiye ile Rusya savaştı. Bakalım, ileride daha neler ortaya çıkacak..."⁶

⁶ Devamında "... Krakovya taraflarında Episkopos Dombrowski o civarda bulunan "Santa Mariya" Kilisesi yanına Türk süvarileri atlarını bağlarsa Polonya için güzel günlerin geleceğini işitmiştir. 1877 Türk Rus savaşı sırasında "Hosyatin" şehrinde "Zakarya" isminde bir köylü can çekişirken Wernyhora'nın ismini bile bilmediği hâlde onun söylediklerinin tamamını söylemiştir. Diğer milletlerden de böyle birçok rivayetler olup hatta 1848 yılında "Marya Irenberg" isminde bir kadın bugün yaşananların hepsini söylemiştir.

Bu kadın "İskandinav'da bulunan halk ayaklandığı zaman Bütün Avrupa harekete geçecek ve Rusya'nın yok olmasına sebep olacaktır. Kuzey'den binlerce cesur adam geçip geniş bir ovada 8 gün savaşacaklar ve bu savaş dünyadaki son kavga olacak." demiştir. Dominiken tarihlerinde gördüğüme göre "Vilno" şehrinde 1819 yılında Rahip Kuzrenski'nin gözüne Saint Andrea Popola isminde bir aziz görünerek bulunduğu yerin penceresini açmasını emreder ve şöyle der: "İşte şu gördüğün ova "Pensik" meydanıdır ki beni burada din uğrunda öldürmüşlerdi. Bu ovaya bak, ne istersen görürsün!" Bunun üzerine Rahip de ovaya baktığında Rus, Türk, Avusturya, Fransa ve İngiltere askerlerinden oluşan büyük bir topluluğun birbirleriyle savaştıklarını görür ve bü-

En nihayetinde Türk atları Turla Nehri'nden su içti. Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya Cephesi'nde savaşan Türk askerleri atlarını Turla (Dinyester) Nehri'nde suladı ve kısa süre sonra Polonya bağımsızlığını kazandı. (Nykiel 2010: 13-144) I. Dünya Savaşı sırasında 15. Kolordu bu bölgede 1916 yılında savaşmış, 1917 yılında ise 20. Piyade Alayı aynı bölgede bulunmuştu. Hatta çarpışmalarda yaralanan bir kısım Türk askeri Krakov'daki hastanelerde tedavi görmüş, orada hayatını kaybeden bir kısım Türk şehidi Krakov'daki mezarlıklara gömülmüştü. (Nykiel 2010: 147-148) Böylece Birinci Dünya Savaşı sonunda Wernyhora'nın kehaneti baştan sona gerçeklik kazanmış oldu. Bununla beraber kehanet, çeşitli şekillerde halk arasında yaşadı ve Leh bağımsızlık hareketi için bir inanç, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden gelecek yardım ve destek için bir argüman meselesi oldu. Günümüzde ise diplomatik söylemlerde yerini almaya devam ediyor.

Bütün bu hikâyeler, rivayetler esasında ne gibi gelişmelerin ürünüdür? İşte makalenin bundan sonraki safhasında bunlar üzerinde durulacaktır.

Taksim, Osmanlı Devleti ve Polonya

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıl dış politikaları ile bu rivayet ve efsanelerle örtüşen real politikler arasında bağlantılar oluşturmak mümkündür. Esasında daha XVIII. yüzyılda büyüyen Rusya ve değişen dengeler göz önüne alınarak Polonya'nın Doğu Avrupa'da varlığının kaçınılmaz olduğu Babiâli tarafından görülmüştü. Fakat her iki devletin uluslararası meselelere bakışı ve değerlendirmesi farklıydı. Bu sebeple ortak paydada buluşamayan Osmanlı ve Polonya, işbirliğine gidemedi. 1793'teki ikinci taksim sonrası İstanbul da

---

yük bir şaşkınlık yaşar. Aziz Andrea Popola, Rahib'e; bu savaşın ardından yapılacak barış antlaşmasından sonra Polonya'nın da esaretten kurtulacağını ve daima kendisi tarafından korunacağını söyler.

Rahip Kuzrenski'nin Aziz Andrea Popola'dan Polonya için Cenab-ı Hakk'a yalvarmasını istemesi üzerine Aziz Andrea da elini orada bulunan bir masanın üzerine koyar ve o masa üzerinde yanık bir el resmi kalır ki, bu resim şimdi bile kiliseye gidenlere görünürmüş.

Garip bir rastlantı olmak üzere geleceği görebilen bu iki kişi de Rus'un mahvolacağı ovayı aynı şekilde belirlemişlerdir.

Sadece bizim millet değil papas ve episkoposlarımız ve Katolik azizleri bile Rus'u mahvedip Polonya'yı eski hâline getirmek için Türk'ün yardımını arzu etmektedirler. Rusya'nın gelecek savaşı kaybedeceğine dair birçok belirti var ise de baş ağrıtmamak için anlatmaktan vazgeçilmiştir. Bundan 500 yıl önce Aziz "Vaslav" kendisinden 300 sene önce gelen "Malahbas" isminde birisinin söylediklerini tercüme etmiştir ki o sözlerin tamamı bu seneyi anlatmaktadır. Bu kişi demiştir ki: "Paskalya ne zaman 'Elyos Markos' gününe rastlarsa -işte o sene bu senedir-Fransa'da horoz üç kere ötecek -yani Üçüncü Cumhuriyet olacak- ve Almanya şan kazanacak; Macaristan özgür, İtalya yeni bir devlet olacak, Türkiye Rusya'yı dize getirecek, Polonya zafere ulaşacak ve bütün dünya vah diyecek."

"Yasber" isminde Almanyalı bir rahip de; "1886 yılında Rusya'ya karşı Haçlı savaşları gibi bir savaş olacaktır ve Rusya ne zaman cihangirlik davasına kalkışırsa mahvolarak Polonya eski hâline kavuşacaktır." denmiştir.

Bugünkü durumun yukarıdaki kehanetlerin ortaya çıkışına yardım etmekte olduğunu şaşkınlıkla izlemekteyiz..." denmektedir. bkz. (Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri 2014: 263-265)

hareketli zamanlar yaşadı. 1794'te yükselen ve Polonya'ya yayılan Kościuszko Ayaklanması ülkeyi paylaşımından kurtarmaya yetmedi (Lord 1925: 481-498). Olayların Fransa'daki ihtilâlin en ateşli zamanlarına denk gelmesi, Polonya için Fransız desteğinden mahrum kalmak demektir. Leh mültecilerin temsilcisi Franciszek Barss, Osmanlı Devleti'ni yeni bir savaşa girmesi yönünde teşvik etmek için harcadığı bütün çabalara rağmen bu emeline nail olamadı (Michalski 1982: 653). Tadeusz Kościuszko, İstanbul'a gönderdiği temsilcisi Józef Sułkowski ve Piotr Crutta vasıtasıyla destek arayışına girdi (Zinkeisen 2011: 604-605). Babiâli Polonya'nın taksimini uluslararası bir mesele olarak görüyordu. İstanbul'da Fransız İhtilâli'nin ve Polonya'nın taksiminin etkilediği Avrupa'da yeni durumlar karşısında alınacak tedbirler ve oluşturulacak politikalar üzerinde duruldu. Prusya kralının çıkarları doğrultusunda istikrarsız bir politika seyrettiği, Polonya taksiminin bozulması ve tekrar bağımsızlığını kazanması için çalışılması gerektiği hazırlanan raporlarda vurgulanmaktaydı (TSMA: E. 3326; BOA, CH: 128/6368; 26/1283; HAT: 170/7239; 225/253; 225/12543; 252/14346; 258/14897; 259/14943; 259/14948; 259/14950; 259/14951; 263/15185).

İkinci taksimden ardından, İstanbul'da İsveç elçiliği tercümanlığını yürüten Mouradgea d'Ohsson, Reisülküttab Dürri Mehmed Efendi'nin de izniyle taksim sonrası Varşova'da yapılacak karşı bir devrim için faaliyet göstermekteydi (Zinkeisen 2011: 591). Diğer yandan ihtilâlciler cumhuriyetin temsilcisi sıfatıyla İstanbul'a gönderilmesi planlanan Charles Louis de Sémonville, Polonya'daki hadiselerle karşı, Osmanlı Devleti'nin desteğini almakla görevlendirilmişti (Lord 1915: 447). Diğer taraftan Varşova'daki ihtilâlciler grubun temsilcisi olan Marie Louis Descorches, Sémonville yerine İstanbul'a gönderildi. Descorches, özellikle Mouradgea d'Ohsson'un da yardımlarıyla faaliyetlerini genişletti (Beydilli 1984a: 284-287). Polonya'nın bağımsızlık mücadelesi için İstanbul'da harcanan çabalar Sultan Selim'in de dikkatini çekti (BOA, HAT: 34/1678). Fakat bütün bu çabalar Babiâli'den gelecek ciddi bir ilgi için yeterli değildi (Ahmed Cevdet Paşa 1309: 190-192, Reyhman 1967: 86-90). Bu sefer Leh temsilcilerden Michał Ogiński 1795 yılı sonunda İstanbul'a ulaştı (Ogiński 1826: 121-125). Ogiński'nin temsilinde Lehler, Babiâli'nin maddî destek vereceği ve Fransız subayların destekleyeceği yeni bir Leh ordusu inşa ederek Polonya işgaline başkaldıracaktı. Fakat Avrupa'da vaziyetin değişmesi üzerine Fransa'nın Lehlere desteği son buldu (Soysal 1999: 136-137). Bu ise üçüncü taksimden de önüne geçilemeyeceğini gösteriyordu.

İşte tam da bu gelişmeler sırasında Kajetan Aksak da İstanbul'daki bu kulis faaliyetlerinde yer almış gibi gözükmektedir. Yukarıda bahsedilen gelişmelerin takibi bakımından Aksak'ın evi İstanbul'da bu organizasyonlar için bir merkez gibi kullanılmış olmaydı. Daha evvel de açıklandığı üzere Babiâli'nin Polonya'nın bağımsızlığını yitirmemesi için gösterdiği çabalar, sonrasında yeniden kazanması için verilen desteklerin "sembolik aktörü", daha XVIII. yüzyıl sonu XIX. yüzyıl başında, bahsedilen Kajetan Aksak hikâ-

yesinde vücut buldu. Tabii daima açık bir Polonya elçiliği bulunduğu söylen-tisi de bu şekilde ortaya çıktı. Ancak yıl 1797 olduğunda, Boğdan Voyvodası Alexandru Callimachi, artık Polonya'nın Rusya'nın "yed-i tasarrufuna" geç-miş sayılması gerektiğini Babiâli'ye bildirdi (BOA, HAT: 230/12837). Bun-dan sonra XIX. yüzyıl Polonya'nın yeniden bağımsızlık kazanma teşebbüsle-rine ve bundan gelecek Babiâli desteğine sahne olacaktı (Kieniewicz 1983: 545-562).

Napoleon Savaşları ve Viyana Kongresi (1806-1815)

1795'te Polonya bağımsızlığını yitirdiğinde bütün Avrupa'da öncelikli mese-le hâlâ Fransız İhtilali ve onun diğer devletlerde oluşturabileceği etkilerdi. Ardından Napoleon'un pek beklenmeyen Mısır İşgali (1798) sonrasında Avrupa'da 1799'da başlayan ve 1815'e dek süren Koalisyon Savaşları (Na-poleon Savaşları) Avrupa'nın öncelikli meseleleriydi. Esasen Lehler Napo-leon Bonapart'ın (1769-1821) bu eşsiz yükselişi ve Rusya'ya karşı ilerleyi-şinin Polonya'nın bağımsızlığını geri kazanması için bir fırsat olacağını dü-şünmüştü. Nitekim 1807'de Varşova Dukalığı (Księstwo Warszawskie) gü-dümlü bir teşekkül bile olsa Napoleon tarafından kurulmuştu. Ancak 1812'-de Rusya'ya karşı Napoleon'un aldığı yenilgi ve Viyana Kongresi'nin (1814-1815) aldığı karar, Polonya'nın statüko esası üzerine Rusya ve Prusya tara-fından nihai taksim gerçekleştirilmesi sonucunu doğurdu (Zamojski 2007). Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmayı tanıyıp tanımamasına Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimini tanımadığı gibi bir anlam yükle-mek sınırları zorlamak olurdu.

Kasım Ayaklanması (1830-1831)

1815'ten sonra Polonya'nın bağımsızlığını geri kazanması için yürütülecek çalışmalar son bulmadı. Bu yüzyılda aslında mevcut uygun uluslararası du-rumların elverdiği ölçüde Lehler işgale başkaldırdı. Viyana Kongresi sonrası ilk ayaklanma, tarihe "*Kasım Ayaklanması*" (Powstanie listopadowe) olarak geçen 1830-1831 Ayaklanması idi. 1815'ten bu yana Avrupa'da hissedilen bir takım rahatsızlıklar ve statükoya karşı geliştirilen ayaklanmalar ilk ola-rak 1830'da geniş çaplı bir başkaldırıya dönüştü.

Bu çerçevede bunu bir fırsata çevirmek isteyen Lehler, Kasım 1830'da başlayan mücadelelerle bağımsızlıklarını yeniden kazanmak istediler. Bu gelişmeler, 1831 Şubatı'nda bir Leh-Rus mücadelesine sebep oldu (Tokarz 1993). Lehler mücadelelerine gerekli kamuoyunu sağlamak için çeşitli ulus-lararası girişimlerde bulundular. Elbette Babiâli'den yardım almaya çalış-mak denemeye değerdi. Bu bağlamda Kasım Ayaklanması'nın önde gelen isimlerinden Emilia Plater ve Karol Kniaziewicz imzasını taşıyan bir güven mektubuyla Konstany Wolicki, Nisan 1831'de İstanbul'a geldi (TSMA, E. 783/3). Wolicki, Babiâli'den Polonya'daki "*Leh millî hareketi*" için destek arayışlarına girişmişti (Lewak 1935: 8-10). Wolicki'nin dışında Konstany Linowski de Babiâli'den destek almaya çalıştı (Lewak 1935: 14-20).

Leh milliyetçilerden gelen mücadelelerine destek talepleri, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yeni bir savaşa girme riskini doğuracağı için somut bir adıma dönüşmedi. İstanbul'da bazı kulis faaliyetlerinde bulunan ve Serasker Hüsrev Paşa başta olmak üzere bazı devlet adamlarıyla görüşen Wolicki ve Linowski istenen somut desteği alamayacaktı (Lewak 1935: 16-20). Zira Osmanlı Devleti 1829'da henüz Rusya ile Edirne Antlaşması'nı imzalamış, yeni bir savaş sürecini henüz kapatmıştı. Bu antlaşma sonrasında Yunanistan bağımsızlığını kazanırken, İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanistan'ın kazançlarını artırmak için girişimlerini sürdürmekteydi. Ayrıca Kasım Ayaklanması sırasında Doğu Avrupa'da atmosfer Rusya'nın aleyhine bir görünüm sağlamamaktaydı. Bu sebeple Edirne Antlaşması henüz sıcaklığını korurken Polonya'nın bağımsızlığı için böyle bir riske girmek Babiâli'nin çıkarları bakımından uygun değildi. Zira Batılı devletler de esasında Kasım Ayaklanması için Lehlere ciddi bir destek vermemişti. Ancak söz konusu Leh temsilcilerin çabaları sonucunda Lehlerin Osmanlı Devleti'ne göç edebilme imkânı doğdu.⁷

1848 İhtilali ve Kırım Savaşı (1853-1856)

1830 İhtilali Avrupa'da birçok kesim için istenen sonucu getirmedi. Avrupa'nın birçok yerinde statükonun yıkılması için eşzamanlı bir ihtilal olarak "1848 İhtilali" ortaya çıktı. Pek çok Avrupa ülkesini etkileyen ve sanayi devriminin getirdiği ağır sonuçlardan etkilenen kesimlerin uğradığı haksızlıklar ve ekonomik buhranlar dolayısıyla patlak veren 1848 İhtilali, doğrudan Osmanlı Devleti'ni etkilememiştir. Ancak ihtilalci kitlelerden bir kısmının ülkelerini terk etmek zorunda kalması, onları yeni bir yurt olarak Osmanlı Devleti'ne yönlendirmiştir. Bu dönemde Polonya tarihine "Büyük Göç" (Wielka Emigracja) adıyla geçen göç dalgasıyla birçok Leh asıllı mülteci de Osmanlı Devleti'nin çeşitli topraklarına gelmiştir (Kalembka 1971).

Bu Leh mülteciler içerisinde birçok subay da bulunmaktadır (Nazır 2007). Babiâli bu yetenekli subaylardan ihtilalden birkaç yıl sonra ortaya çıkacak Kırım Savaşı'nda faydalanma yoluna gidecektir. Nitekim bu savaş Rusya'ya karşı Polonya'nın bağımsızlığını da getirmesi için bir şans anlamını taşımıştır. XIX. yüzyıl ortalarında Doğu Avrupa'daki dengeler açısından Rusya'nın ilerleyişinin durdurulması gereklidir. Esasında Rusya için Doğu Avrupa'da emellerinin önünde tek engel olarak Osmanlı Devleti kalmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoksların koruyuculuğu bahanesiyle gerilen ilişkilerde Rusya, İngiltere'ye bu sefer Polonya'yı değil ama Osmanlı topraklarını "taksim" etmeyi teklif eder. İngiltere'den buna müspet bir yanıt alamayınca da Ortodoksların koruyuculuğu bahanesiyle savaş ilan edecektir.

1853'te başlayan Kırım Savaşı sırasında Osmanlı'ya sığınan Leh asker ve subaylardan kurulu bir birlik oluşturma fikri yükselir. Böylece Leh mül-

⁷ Polonya'dan Osmanlı Devleti'ne göçlerle ilgili bkz. (Dopierała 1988; Lewak 1935, Nazır 2007).

tecilerden mürekkep iki Kazak alayı oluşturulacaktır. Bu alayların birinin başına 1841'de İstanbul'a gelen ve İslam'ı seçerek Mehmed Sadık Paşa adını alan Michał Czajkowski'nin getirilmesi planlanır. Diğer alayın başına ise Vidin'de bulunan Władysław Zamoyski getirilecektir. Lakin Czajkowski ve Zamoyski arasında bazı anlaşmazlıklar nüks eder. Polonya'nın bağımsızlık faaliyetleri için İstanbul'da kurulan Şark Ajansı'nı düzenlemek ve bu anlaşmazlıkları yoluna koymak için Polonya millî şairi Adam Mickiewicz 1855'te Osmanlı başkentine gelir. Oluşturulan Kazak Alayları savaş sırasında genelde Balkanlar'da kullanılmıştır (Gümüş 2010: 1362-1375). 1856'da Kırım Savaşı, müttefiklerin galibiyeti, Rusya'nın mağlubiyetiyle sonuçlanır. Czajkowski'nin Osmanlı ordusundaki yükselişiyle bundan sonraki süreçte de Polonya'nın bağımsızlık mücadeleleri için İstanbul merkezli faaliyetler daha da geniş çaplı yürütülecektir (Temizkan 2010a: 149-171, 2010b: 363-393). Fakat Kırım Savaşı Polonya için bir fırsata dönüştürülemedi. Üstelik bu harpte Rusya yalnız iken, Batılı devletler ve Osmanlı müttefik iken, savaşta birçok üst düzey Leh asker bulunuyorken ve savaş sonunda Rusya yenilmişken. Esasında burada Doğu Avrupa'daki vaziyete bir göz attığımızda bunun sebeplerine dair bazı cevaplar bulabiliriz. Öncelikle Kırım Savaşı, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik yayılmacılık hırslarını törpülemek için Batı Avrupa'nın otomatik olarak Osmanlı'yla ittifak ettiği bir süreci yaşamıştır. Burada hiçbir müttefik devletin önceliği Polonya'nın bağımsızlığı meselesi değildir. Odak nokta Rusya ve onun gücünün kırılmasıdır. Uluslararası dengelerin sağlanması bakımından ve güçler dengesini sürdürmek için bu, önde gelen Batılı devletlerce yeğlenen bir gerçektir. Diğer taraftan bu savaş sırasında Polonya'da görülen kıpırdanma büyük bir harekete dönüşmemiştir. Fakat Osmanlı Devleti açısından bağımsız bir Polonya, her zaman Doğu Avrupa'da güç dengelerinin yerine oturması için gerekli görülümüştür. Bu nedenle Kırım Savaşı esnasında ve sonraki süreçte Babiâli Leh mültecilere ve Leh millî hareketine uluslararası şartlar dahilinde destek sağlamaya devam edecektir. Ne var ki Kırım Savaşı'nın çıkış sebebi Polonya'nın istiklâl sevdasını görmekten çok uzaktır. Kaldı ki 1815 Viyana Kongresi'nde dahi Batılı Devletler Polonya'nın 1806'dan beri doğrudan etkilenmediği ve sonuçları itibariyle etkileneceği bir pozisyonda dahi Polonya'nın taksimine bir son vermemişlerdir. Fakat özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle artan sayıda Leh mülteci Osmanlı topraklarına gelirken, bundan sonraki süreçte de bağımsızlık davalarını kamuoyunda ve uluslararası platformlarda dillendirmeye devam edeceklerdir. Osmanlı Devleti bu bakımdan Polonya'nın bağımsızlık davasının güdüldüğü önemli merkezlerin başında gelecektir. Esasen bu, Babiâli'nin XIX. yüzyıl politikalarına da uygun bir siyasettir. Leh bağımsızlık hareketinin lideri Adam Jerzy Czartoryski, Kırım Savaşı sona erdiğinde dahi bundan sonraki faaliyetleri canlı tutmak ve buna yapılacak Babiâli desteğinin sürmesini sağlamak için Sultan Abdülmecid'e bir teşekkür mektubuyla, Osmanlı Devleti'nden gelecek desteğin, yardımın sürmesi dileklerini ve şükranlarını bildirmiştir (BOA, İ.HR, 149/7832).

Reychman'ın belirttiği üzere Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında İstanbul'da bulunan Şark Ajansı'nın yeri, birçok kişi tarafından Polonya'nın elçilik binası olduğu sanılmıştır (Reychman 1965: 55). XVIII. yüzyılın ikinci yarısında birçok elçilikte olduğu gibi, fevkalade sıfatla gelen son Polonya elçisinin konağı da büyük ihtimalle Beyoğlu'nda bulunmaktadır. Daha sonraki süreçte de sokağa uzun süre *Leh Sokağı* (şuanda Nuri Ziya Sokağı) denilmiştir. Esasen bu sokak adı yüzünden de XIX. yüzyılda burada bir Polonya elçilik binası olduğu gibi bir algı oluşmuştur. Kırım Savaşı sürerken İstanbul'a gelen Polonya millî şairi Adam Mickiewicz'in Tarlabası'nda kaldığı ve hayatını kaybettiği evin bulunduğu sokağa "Adam Mickiewicz Sokağı" denmektedir. Fakat sonuç itibarıyla XIX. yüzyılda İstanbul'da herhangi bir resmî Polonya diplomatik temsilciliği ya da elçiliği var olmamıştır. Ne Kajetan Aksak yaşıyor, ne de sonraki süreçte. Ancak Kırım Savaşı sırasında Leh mültecilerin ve Leh millî hareketinin mensuplarının Beyoğlu'ndaki yoğun faaliyetleri, bu gibi rivayetlerin çıkışına zemin hazırlamıştır.

Ocak Ayaklanması (1863-1865)

Kırım Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Polonya'da yeni bir bağımsızlık mücadelesi baş gösterecektir. Bu seferki Leh millî hareketi, 1863'te başlayacak olan "Ocak Ayaklanması"dır (Powstanie styczniowe). Bu ayaklanma diğer Doğu Avrupa ülkelerine de yayılarak Rusya'ya karşı oluşturulan bir ayaklanma olarak 1865'e dek sürer. Ocak Ayaklanması sırasında da Lehlerin destek arayışlarına girdiği merkezlerden birisi İstanbul'dur. Ayaklanma baş gösterdiğinde Władysław Jordan, Leh Milli Hükümeti tarafından bu hareketin İstanbul'daki temsilci olarak atanmıştır (BOA, İ. HR, 141/7391-2). 1857'den beri İstanbul'da bulunan Jordan, Leh milli hareketinin lideri Prens Adam Czartoryski'nin Şark Ajansı temsilcisi olarak vazifelenmiştir (BOA, HR, MKT, 247/24). Fakat planlanan hareketler gerçekleştirilemeyecektir (Lewak 1935: 157-165).

Jordan'ın ardından yerine Tadeusz Oksza-Orzechowski aynı görev için atanmıştır (Łątka 2005: 237). Orzechowski'nin göreve gelişinden sonra Ocak Ayaklanması gücünü yitirmiş ve Lehler taksimle gelen kara talihi yine yenememiştir. Orzechowski ise Babıâli hizmetine girmiştir. Leh millî hareketinin çok dağınık coğrafyalarda faaliyet göstermesi, fakat güçlü bir organizasyona dönüştürülemediği ayaklanmaların kaderini de tayin eden önemli saiklerdendir. Bu ayaklanma sonrasında da Polonya'dan mülteci göçü devam etmiştir (Borejsza 1966).

1877-1878 Savaşı ve Sonrası

Balkanlar'daki huzursuzluklar ve Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyan tebaanın hakları meselesi, tarihe "93 Harbi" diye geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı başlatan en önemli sebeplerdendir. Önde gelen Avrupa devletlerinin arabuluculuk kisvesinde diplomatik platformda dahil olduğu bu savaş, sonuçları itibarıyla Osmanlı Devleti için hem Balkanlar'da hem Kafkasya'da

birçok zayıfatı doğurmuştur. Fakat bu kıpırdanmalar diğere taraftan Leh millî hareketi için de bir fırsat oluşturmuş ve Lehler uluslararası faaliyetlerini çeşitli şekillerde duyurma gayreti göstermiştir. Bu dönemde uluslararası düzlemde Polonya'nın bağımsızlığı için faaliyet gösteren bir kısım kuruluş İstanbul'la da irtibatlarını güçlendirmeyi sürdürmüştür. Nitekim bunlardan "Leh Firarileri Komitesi" (Polskie Wychodźstwo) ve "Beyaz Kartal Cemiyeti" (Biały Orzeł) 93 Harbi'nin arifesinde ve patlak verdiği dönemde Babıâli ile yakın işbirliği kurmak isteyen organizasyonlardır. Leh Firarileri Komitesi 1876 yılında Osmanlı Devleti'ne sundukları mektupla Rusya'ya karşı beraber hareket etme ve bunun için Babıâli'den bir görevli gönderilmesini talep etmişlerdir (BOA, Y. EE, 42/140). Babıâli çeşitli vasıtalarla bu cemiyetlerin faaliyetlerini takip etmiştir (BOA, HR, SFR, 3, 256/8). Ayrıca Osmanlı Devleti'nin önemli başkentlerdeki diplomatik temsilcilikleri kanalıyla da mücadele ve faaliyetlerine dair Babıâli ile temasların sürdürülmesini amaçlamışlardır (BOA, HR, SFR, 3, 253/46, 253/55). Fakat 93 Harbi'nin olumsuzlukları esasen Osmanlı Devleti'nin önceliklerini belirlemiştir.

93 Harbi sonrası süreçte de Leh Millî Komitesi İstanbul'la bağlantılarını koparmamıştır. XIX. yüzyılın son çeyreğinde de Rusya'nın işgali altında duyulan sıkıntılar ve bu konuda Bâbıâli'den destek isteklerini sürdürmüşlerdir. İhtilalcilerin faaliyetlerine Osmanlı topraklarının açılması ve ittifak edilmesi, askeri yardımın sağlanması bu isteklerdendir (BOA, Y. PRK, BŞK, 11/10). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Leh Sokağı üzerinde bir yerde, Osmanlı safında savaşmak üzerine gönüllü Lehlerin savaşa yazılma bürosu gibi faaliyet gösteren ufak bir merkez de kurulmuştur (Reychman 1965: 54-57).

XX. Yüzyıl Başında Rivayetlerin/Hikâyelerin Yeniden Canlanması

1907'de Fransa'dan İstanbul'a muhabir olarak gelen Tadeusz Gasztowtt, nam-ı diğere Seyfeddin Bey, *Pologne et l'İslam* (1907) ve *Turcya a Polska* (1913) adlı ilkinin Fransızca ikincisi Lehçe kaleme aldığı eserlerinde Osmanlı Devleti'nin Polonya ile olan tarihi dostluğa ve iki ülke arasında oluşturulabilecek ortaklara vurgu yapmıştır.⁸ Gasztowtt kitabında Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimini tanımadığını ve bu kararlılığını sürdürdüğünü ifade etmiştir (Gasztowtt 1913: 9-10). Daha sonra çeşitli vesilelerle ve yayınlanan bazı haberlerle bu mevzu canlılığını sürdürmüştür. I. Dünya Savaşı sonunda Türkiye-Polonya ilişkilerinin yeniden tesisinde bu gibi ifadeler, ilişkilerin kurulmasına olumlu yönde tesir etmesi için çeşitli çevrelerce birçok kere dillendirilmiştir.

---

⁸ "... Tüm Avrupa devletle davamızı terk ediyor, ya işbirliğinden ya da korktuklarından; Sadece Osmanlı Hükümeti bizim bağımsızlığımız için şereflice ve daimi surette direnmiştir. Lehler bunu unutmamıştır." (Gasztowtt 1907: 138) Gasztowtt'la ilgili en yeni çalışma olarak bkz. (Dominik 2014)

Nitekim 3 Haziran 1922 tarihli Babıâli Nezdindeki Polonya Hükümeti Delegasyonu Askerî Ataşesi Leon Bobicki imzalı bir belgede, Osmanlı Devleti ile Polonya'nın taksimi mevzuu gündeme getirilerek, buna dair açıklamalara yer verilmiştir. 15 Mayıs tarihli rapor nevindeki Bobicki'nin İstanbul'daki İtalyan Kraliyet Yüksek Komiseri Markiz Garroni'ye hitaben yazdığı metne göre, Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimini tanımadığını ve onaylamadığını gösteren bazı örnekler sunulmuştur (AAN, Sztab Główny w Warszawie, sygn. 616-627: 233-236, *Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri*, 2014: 384-385). Buna göre 23 Kasım 1788 tarihinde İstanbul'daki Polonya Maslahatgüzarı'na (Kajetan Chrzanowski) gönderilen yazıda Babıâli Polonya'nın birinci taksimini protesto etmiştir. Keza 31 Ocak 1790 tarihinde Osmanlı Devleti ile Prusya arasında imzalanan ittifak maddesine göre Avusturya'nın birinci taksimde (1772) aldığı yerlerin Polonya'ya geri teslimi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Bobicki'ye göre 1815 Viyana Antlaşması, ki bu antlaşma Polonya'nın taksimini kesinleştirmiştir, Babıâli tarafından asla tanınmamıştır. Yine 1699 Karlofça Antlaşması'nın özellikle 8. maddesi Lehler için hakları kesinleştiren niteliktedir. Bobicki'nin raporuna göre ne olursa olsun Babıâli uluslararası camiada egemen devletlerin eşitliği prensibini benimsemiştir (AAN, Sztab Główny w Warszawie, sygn. 616-627: 235-236). Fakat Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın birinci taksimini protesto etmesi taksimi tanımadığı anlamını doğrudan ispatlayan bir delil değildir. 1790 Prusya-Osmanlı ittifakında Polonya ile ilgili maddelerin olması da bunu ispata yetmez. Ayrıca bu ittifak Prusya'dan kaynaklanan sebeplerle hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir (Beydilli 1984b). 1815 Viyana Kongresi'nde Osmanlı Devleti temsil edilmemiştir. Bu bakımdan Askerî Ataşe Leon Bobicki'nin iddia ettiğinin aksine, zaten Viyana Kongresi'nde bulunmayan Osmanlı Devleti için bu antlaşma bağlayıcılık da taşımıyordur (AAN, Sztab Główny w Warszawie, sygn. 616-627: 234-236).

1923 tarihli bir diğer belgede, Türkiye'deki Polonya Hükümeti Delegasyonu, 1919'dan bu yana ilişkileri düzenlemek için uygun durumun oluşmadığından bahsedilirken, Lozan Görüşmeleri'nin buna bir fırsat oluşturduğunu ve Türk Hükümeti'ni temsilen İsmet Paşa'nın inisiyatifinde ilişkilerin düzenlenmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Buna binaen de Türkiye'deki Polonya Hükümeti Delegasyonu'nun lağvına Polonya Hükümeti'nin karar verdiği bildirilmektedir. Diğer taraftan 29 Nisan 1923 tarihli ve anlaşıldığı üzere Babıâli Nezdindeki Polonya Hükümeti Delegatesi Władysław Baranowski imzasını taşıyan ilgili belgede, XVIII. yüzyıl sonunda üç dünya devletinin Polonya'yı "paylaşırken" bunu Türkiye'nin (Osmanlı Devleti) sadece protesto etmediği, aynı zamanda asla tanımadığı belirtilmektedir.⁹

---

⁹ "Dans le monde entier il n'y a eu que trois Etats qui osèrent élever la voix contre le crime inoui des partages, et, parmi eux la Turquie a non seulement protesté contre cet acte violence mais encore elle ne l'a jamais reconnu." (BOA, HR, İM, 72/34)

XX. yüzyıl başında Gascztowtt'la başlayan ikili dostluğa yapılan atıflar cumhuriyetin ilk yıllarında da aynı şekilde devam etmiştir. 1924'te İstanbul'da açılan "Polonya Sanayi Sergisi" vesilesiyle hazırlanan ve ilk olarak 1924'te yayınlanan "İstanbul Leh Sergisi Hatırası Resimli Mecmuası" adlı hatıra kitapta da yine bu mevzulara dair makaleler bulunmaktadır. Nitekim sanatçı ve ressam, aynı zamanda bu hatıra kitabının hazırlanmasına emek veren Jan Warunkiewicz, tekrardan "yoldaki elçi" rivayetini yazısına taşımıştır. Warunkiewicz'in anlatımında bayram merasimlerinde Osmanlı Sultanı'nın sadrazama, yabancı elçiler arasında Polonya elçisini göremediğini sorduğunu, sadrazamın da aradaki mesafenin uzak ve tehlikeli oluşu ve beklenmedik bir durum dolayısıyla elçinin bayram tebrikine gelemediği ama en nihayetinde geleceğini söylediğini belirtmektedir.¹⁰ Aynı şekilde Polonya bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçte tertiplenen bir bayram tebriki merasiminde sadrazam Polonya elçisini takdim etmiş ve "Polonya elçisi bugüne dek süren engelleri nihayet aşmıştır" diyerek takdim gerçekleştirmiştir (Warunkiewicz 2006: 17). Aynı hatıra kitabında yazarı belirtilmeyen bir makalede bu tören hikâyesi farklı bir şekilde "Cuma selamlığı" şekline dönüşmüştür. Buna göre sultanın her Cuma günü kabullerde diplomatlar huzurunda sadrazama sorduğu soru bilinmektedir: Polonya elçisi nerede? Sadrazam ise, "Sultan Hazretleri, henüz gelemedi." diye cevap vermektedir (Adsız 2006a: 28). Aynı şekilde bu hatıra kitabının hazırlayıcılarından Ludwik Łydko da "Türkiye İle Dostluk Geleneği" başlıklı makalesinde "Şimdiki Polonya ve Polonyalılar Türkiye'nin Polonya'nın taksimini hukukî olarak da, fiilen de tanımayan Avrupa'daki yegâne ülke olduğunu hatırlıyor ve daima hatırlayacak", diyerek bu taksimi tanımama meselesiyle ilgili efsaneleri hafızalarda canlı tutmuştur (Łydko 2006: 22). Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimini tanımadığına dair benzer ifadeler aynı hatıra kitabında isimsiz bir başka makalede ve Türkiye tarafının yazdığı önsözde de tekrarlanmaktadır (Adsız 2006b: 68, kitabın önsözü: 10).

Daha önce belirtildiği üzere İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Polonya Büyükelçisi olarak Ankara'da bulunan Michał Sokolnicki'nin günlüğünde yazılanlarla bu rivayet/efsane daha da yayılmıştır. Aynı şekilde 1989 yılında Doğu Bloku'nun çöküşünden sonraki ilk Polonya Başbakanı Tadeusz Mazowiecki, Polonya'nın Avrupa Konseyi'ne girişini teyit etmek için Stras-

---

¹⁰ "Szlachetny naród turecki pomimo prowadzonych z narodem polskim, był jedynym, co nieuznawał rozbiorów Polski, co każdy z sułtanów zaznaczał wraźnie co roku podczas święta "Bajramu". Za każdym razem, gdy Wielki Wezyr przedstawił już wszystkich posłów, sułtan zwracał się do niego z zapytaniem: "Wasza Wysokość! Gdzie jest poseł Polski? Czy moje nie widzą go pośród przedstawicieli państw obcych! Na te słowa Wielki Wezyr opowiadał: "Padszach Hasretleri! Daleka i niebezpieczna jest droga z Polski do Stambułu! Zawite są ścieżki prawych! Zapewne niezwykle trudności powstrzymały śpieszącą stopę posła, tak że nie mógł on złożyć u stóp Pana prawowiernych życzeń swego rządu. Przybędzie jednak z pewnością! Taka wola Boża!... i przechodził rok za rokiem, następował sułtan za sułtanem, zmieniali się wezyrowie, a scena ta, przypominająca gwałt, popętniony na Polsce, powtarzała się rokrocznie." (Warunkiewicz 2006: 16-17) (Hatıra kitabı üç dilde yayınlanmıştır: Lehçe, Fransızca ve Türkçe).

burg'a gitti. Yaptığı konuşmasında bu rivayete vurgu yaparak, Polonya'nın Soğuk Savaş döneminde Avrupa kurumlarına üye olmadığı halde beklendiğini ve 40 yıl sonra nihayet "Polonya Büyükelçisi'nin" geldiğini belirtti (Kołodziejczyk 2014). Günümüzde bu hadise Türk-Leh dostluğunun simgesi olmuş gibi gözükmektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimi sonrasındaki süreç içerisinde Avrupa ekseninde yürüttüğü politikalar, birçok açıdan Polonya'nın bağımsızlığını yeniden kazanması yönünde verilen destekle iç içe işlemiştir. Gerek ikinci taksimden ardından yaşananlar, gerek üç Polonya ihtilallerine (Kościuszko, Kasım ve Ocak İhtilalleri) verilen destekler ve sonraki dönemde Leh millî hareketinin öncüleriyle sağlanan irtibatlar bunu doğrular niteliktedir. Ancak Polonya'nın bağımsızlığını kazanması için Babıâli'den gelecek destek tek başına hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Zaten XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu vaziyet göz önüne alındığında da yaşanan savaşlar ve yenilgiler, siyasî ve uluslararası baskı ve çekişmeler, tarihinin son yüzyılında Osmanlı Devleti'nin siyasetinde öncelik sırasını tayin etmiştir. Avrupa ölçeğinde özellikle Paris, Londra ve İstanbul üçgeninde yoğunlaşan Polonya bağımsızlık faaliyetleri, önemli sıçrayışlar gösterse de Polonya'nın bağımsızlığını yeniden kazanmasını sağlayamadı.

Osmanlı kaynaklarında Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın taksimini tanımadığına dair yazılı bir kayıt halihazırda bulunmamaktadır. Fakat Osmanlı'nın başkenti İstanbul ve özellikle Pera'da yoğunlaşan Leh bağımsızlık hareketleri için yürütülen faaliyetler, Babıâli'nin XIX. yüzyıl boyunca Polonya'nın taksimini tanımadığı rivayetlerini, esasında Leh millî hareketine verdiği destek mukabilinde gerçeğe dönüştürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın bağımsızlığını yeniden kazanması yönünde verdiği destek ve bu yönde yürütülen siyaset, bu çalışma çerçevesinde ortaya konulan ve belirli örneklerle desteklenen hususların çeşitli rivayet ve hikâyelerin ortaya çıkışıyla simgesel bağlamda vücut bulduğunu göstermektedir. Diğer taraftan bu çalışmada bahsedilen rivayet ve hikâyeler daha ziyade Lehlerin kendileri tarafından öne sürülmüş ve uluslararası platformlarda dillendirilmiştir. Babıâli'den talep edilen yardım ve işbirliği arayışlarında görüldüğü üzere bu anlatılar sağlanacak yardım için birer sebep, destekleyici ve teşvik edici olgular olarak gözükmektedir. Keza Polonya'nın bağımsızlığını kazandığı 1918 yılı sonrasında Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini resmîyete dökerken de Leh diplomatlar tarafından bu rivayet ve efsanelere yapılan atıflarla bu anlatılar, münasebetlerin kurulması yönünde birer argüman olarak sunulmuştur. Türk-Leh diplomatik ilişkilerinin 600. sene-i devriyesini icra ettiğimiz 2014 yılında da bu anlatılar, pek çok kere birçok diplomatik ortamda defalarca hatırlanmıştır. Esasında bu gibi rivayet ve hikâyeler uluslararası ilişkilerde kurulacak işbirliği ve dostluk gösterilerine de hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD) Varşova

Archiwum Roskie (AR)

Akta Osobisto-Rodzinne i Majątkowo-Prawne (AORMP)

173: CXXXIV/126-10.

175: CXXXV 1/13-8.

176: CXXXV 1/14-8.

178: CXXXV 1/18-580-582.

Archiwum Akt Nowych (AAN) Varşova

Sztab Główny w Warszawie

sygn. 616-627, s. 233-236.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) İstanbul

Cevdet Hariciye (CH)

26/1283, 128/6368.

Hatt-ı Hümayun (HAT)

70/7239, 34/1678, 225/253, 225/12543, 230/12837, 252/14346, 258/
14897, 259/14943, 259/14948, 259/14950, 259/14951, 263/15185.

Hariciye, İstanbul Murahhaslığı (HR, İM)

72/34.

Hariciye, Mektubî (HR, MKT)

247/24.

Hariciye Sefaretler (HR, SFR)

3, 253/46; 3, 253/55; 3, 256/8.

İrade, Hariciye (İ.HR)

49/7832, 141/7391-2.

Yıldız, Perakende Mabeyn Başkitabeti (Y. PRK, BŞK)

11/10.

Yıldız, Esas Evrakı (Y. EE)

42/140.

Biblioteka Czartoryskich (B. Czart.) Krakov

rkps. 846

1005-1008; 1035-1046.

The National Archives (NA) Londra

Foreign Office (FO)

78: 12A, 204.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA) İstanbul

E. 783/3, E. 3326.

Diğer Kaynaklar

- ADSIZ (2006a). "Z nastrojów polsko-tureckich", *Przemysł Polski a Turcja, Ilustrowana Księga Pamiątkowa*, tıpkıbasım içinde, (ed.) Ludwik Łydko, Józef Stanach, Ankara: y.y.: 28-33.
- ADSIZ (2006b). "Podłoże traktatu polsko-tureckiego", *Przemysł Polski a Turcja, Ilustrowana Księga Pamiątkowa*, tıpkıbasım içinde, (ed.) Ludwik Łydko, Józef Stanach, Ankara: y.y.: 67-73.
- AHMED CEVDET PAŞA (1309). *Tarih-i Cevdet*, C. VI, İstanbul: Matba'a-i Osmaniye.
- BERRIDGE, G. R. (2009) *British Diplomacy in Turkey 1583 to the present*, Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- BEYDİLLİ, Kemal (1984a). "Ignatius Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", *İÜ Tarih Dergisi*, sy. 34: 247-314.
- BEYDİLLİ, Kemal. (1984b). *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- BOREJSZA, Jerzy Wojciech (1966). *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa: PWN.
- DOMINIK, Paulina (2014) "A Young Turk from Lehistan: Tadeusz Gasztowt aka Seyfeddin Bey (1881 - 1936) and his Activities During the Second Constitutional Period (1908 - 1918)", *Occasional Papers in Ottoman Biographies* içinde, No 2/2014, Otto-Friedrich-Universität Bamberg Yayınları, Bamberg.
- DOPIERAŁA, Kazimierz Lubomierz (1988). *Emigracja Polska w Turcji w XIX i XX wieku*, Lublin: Wydawnictwo Polonia.
- FISHER, Alan W. (1970). *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge: Cambridge University Press.
- GASZTOWTT, Tadeusz (1907). *La Pologne et L'Islam (Notes Historiques)*, Paris: Société Française d'imprimerie et de Librairie.
- GASZTOWTT, S. Tadeusz (1913). *Turcya a Polska*, Paris: Drukarnia Polska A. Reiffa - Heymann.
- GÜMÜŞ, Musa (2010). "Mehmed Sadık Paşa (Michał Czajkowski) ve Osmanlı Devleti'nde Kazak Süvari Alayı", *Turkish Studies*, C. V, sy. 3: 1362-1375.
- KALEMBKA, Sławomir (1971). *Wielka Emigracja, Polskie wychodźstwo polityczne w latach 1831-1862*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- KALINKA, Walerian (1991). *Sejm Czteroletni*, C. I-II, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- KANTARCI, Şenol (2009). *Osmanlı'da "Onurlu" Bir Diplomat ve Milli Mücadelenin "Önemli" Siması Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bielinski-Alfred Rüstem Bey)*, İstanbul: Doğan Kitap.
- KARATEKE, Hakan T. (2004). *Padişahım Çok Yaşa, Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul: Kitap Yayınları.
- KIENIEWICZ, Stefan (1983). "La Turquie et l'Indépendance de la Pologne au XIXe Siècle", *Bulleten*, C. XLVII, sy. 186: 545-562.
- KIENIEWICZ, Stefan (2009). *Powstanie styczniowe*, Warszawa: PWN.

- KIENIEWICZ, Stefan, ZAHORSKI, Andrzej, ZAJEWSKI, Władysław (1994). *Trzy powstania narodowe: kościuszkowskie, listopadowe i styczniowe*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- KOŁODZIEJCZYK, Dariusz (2014). "Komşuluktan Kardeşliğe: Osmanlı-Polonya ve Türkiye-Polonya Tarihi İlişkilerinden Birkaç Manzara", *600. Yılında Türkiye-Polonya İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, 5 Mart 2014, Ankara.
- LEWAK, Adam (1935). *Dzieje Emigracji Polskiej w Turcji (1831-1878)*, Nakładem Instytutu Wschodniego w Warszawie, Warszawa.
- LORD, Robert H. (1915). *The Second Partition of Poland*, London: Harvard University Press.
- LORD, Robert H. (1915). "The Third Partition of Poland", *The Slavonic Review*, C. III, sy. 9: 481-498.
- ŁĄTKA, Jerzy S. (2005). *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- ŁYDKO, Ludwik (2006). "Tradycje przyjaźni z Turcją", *Przemysł Polski a Turcja, Ilustrowana Księga Pamiątkowa*, tıpkıbasım içinde, (ed.) Ludwik Łydko, Józef Stanach, Ankara: y.y.: 22-27.
- MICHALSKI, Jerzy (1982). "Dyplomacja polska w latach 1764-1795", *Historia dyplomacji polskiej* içinde, C. II, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe: 483-697.
- NAZIR, Bayram (2007) *Osmanlı'ya Sığınanlar, Macar ve Polonyalı Mülteciler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- NYKIEL, Piotr (2010). "Słów kilka o tym, co łączy Wernyhorę z krakowską turkologią", *od Anatolii po Syberię. Świat turecki w oczach badaczy* içinde, (ed.) Ewa Siemieniec-Gołaś, Jordanka Georgiewej Okoń, Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: 143-148.
- OGIŃSKI, Michel (1826). *Mémoires de Michel Oginski sur la Pologne et les Polonais depuis 1788 jusqu' a la fin de 1815*, C. II, Paris: Barbezat et Delarue Libraires.
- RACZYŃSKI, Edward (1823). *Dziennik Podróży do Turcyi odbytey w roku MDCCCXIV*, Wrocław: W.B. Korn.
- REYCHMAN, Jan (1959). *Życie polskie w Stambule w XVIII wieku*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- REYCHMAN, Jan (1965). "İstanbul'daki Eski Polonya Elçiliğinin Yerine Dair", *Sanat Tarihi Yıllığı 1964-1965*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü: 39-57.
- REYCHMAN, Jan (1953). *Rzekoma siedziba ambasady dawnej Rzeczypospolitej w Stambule*, Kraków, Polskie Towarzystwo Orientalistyczne.
- REYCHMAN, Jan. (1967). "1794 Polonya İsyanı ve Türkiye", *Belleten*, C. XXXI, sy. 121: 85-91.
- SEREJSKI, Marian Henryk (2009). *Europa a rozbiory Polski*, Warszawa: PWN.

- SOKOLNICKI, Michał (1965). *Dziennik AnkarSKI (1939-1943)*, London: GRYF Publications.
- SOREL, Albert (1898). *The Eastern Question in the Eighteenth Century*, trn. F. C. Bramwell, London: Methuen & Co..
- SOYSAL, İsmail (1999). *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TEMİZKAN, Abdullah (2010a). "Albay Teofil Lapinski ve Lehistan Lejyonunun Kafkasya'daki Faaliyetleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. X, sy. 1: 149-171.
- TEMİZKAN, Abdullah (2010b) "Lehistanlıların İstanbul'da Lobi Faaliyetleri ve Kafkasya'ya Lejyon Gönderme Girişimleri", *TÜBAR*, C. XXVIII: 363-393.
- TOKARZ, Waclaw (1993). *Wojna polsko-rosyjska 1830-1831*, Warszawa: Wydawnictwo "VOLUMEN".
- TOPAKTAŞ, Hacer (2014a). *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TOPAKTAŞ, Hacer (2014b). "Polonya'nın Türkiye'deki İlk Daimi Elçiliğinin Kurulma Süreci: Tarihsel Dinamikler", *Uluslararası İlişkiler*, C. XI, sy. 43: 105-125.
- WARUNKIEWICZ, Jan (2006). "Polska a Turcja", *Przemysł Polski a Turcja, Ilustrowana Księga Pamiątkowa*, tıpkıbasım içinde, (ed.) Ludwik Łydko, Józef Stanach, Ankara: y.y.: 15-21.
- WÓJCICKA, Zofia (2003). "Proroctwo Wernyhory – modyfikacja znaczeń", *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, C. XX, sy.21: 429-447.
- Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri*, (2014). İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ZAJEWSKI, Władysław (1984). *W kręgu Napoleona i rewolucji europejskich 1830-1831*, Warszawa: Czytelnik.
- ZAJEWSKI, Władysław (2012). *Powstanie listopadowe 1830-1831*, Warszawa: Bellona.
- ZALESKI, Antoni (1887). *Z wycieczki na Wschód*, Warszawa: Nakład Gebentnera i Wolffa.
- ZAMOJSKI, Adam. (2007). *Rites of Peace, The Fall of Napoleon and The Congress of Vienna*, London: HarperPress.
- ZINKEISEN, Johann Wilhelm (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. VI, (çev.) Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınları.